

АГРОӨНЕРКӘСІПТІК ӨНДІРІС СУБЪЕКТИЛЕРІН ҒЫЛЫМИ-АҚПАРАТТЫҚ СҮЙЕМЕЛДЕУДІҢ МАЛ ШАРУАШЫЛЫҒЫ САЛАСЫНЫҢ НӘТИЖЕЛІЛІГІНЕ ӘСЕРІ

THE IMPACT OF SCIENTIFIC AND INFORMATION SUPPORT FOR AGRO-INDUSTRIAL PRODUCTION ENTITIES ON THE PERFORMANCE OF LIVESTOCK PRODUCTION SECTOR

ВЛИЯНИЕ НАУЧНО-ИНФОРМАЦИОННОГО СОПРОВОЖДЕНИЯ СУБЪЕКТОВ АГРОПРОМЫШЛЕННОГО ПРОИЗВОДСТВА НА РЕЗУЛЬТАТИВНОСТЬ ЖИВОТНОВОДЧЕСКОЙ ОТРАСЛИ

Ж.К. АЛТАЙБАЕВА^{*1}

Э.ғ.к.

В.П. ШЕЛОМЕНЦЕВА²

ә.ғ.д., профессор

Д.З. АЙГУЖИНОВА³

Э.ғ.к., қауымдастырылған профессор

^{1,3}Торайғыров университеті, Павлодар, Қазақстан

²Инновациялық Еуразия университеті, Павлодар, Қазақстан

*автордың электрондық поштасы: zhanat.ka@mail.ru

Ж.К. ALTAIBAYEVA^{*1}

C.E.Sc.

V.P. SHELOMENTSEVA²

Dr.Soc.Sc., Professor

D.Z. AIGUZHINOVA³

C.E.Sc., Associate Professor

^{1,3}Toraighyrov university, Pavlodar, Kazakhstan

²Innovative University of Eurasia, Pavlodar, Kazakhstan

*corresponding author e-mail: zhanat.ka@mail.ru

Ж.К. АЛТАЙБАЕВА^{*1}

К.Э.Н.

В.П. ШЕЛОМЕНЦЕВА²

д.соц.н., профессор

Д.З. АЙГУЖИНОВА³

к.э.н., ассоциированный профессор

^{1,3}Торайғыров университет, Павлодар, Казахстан

²Инновационный Евразийский университет, Павлодар, Казахстан

*электронная почта автора: zhanat.ka@mail.ru

Аңдатпа. Қазақстандағы мал шаруашылығы саласының жағдайы қаралып, оны дамыту проблемалары атап өтілді. Карантиндік шектеулерге байланысты іскерлік белсенділіктің төмендеуі жағдайында елдің азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін мал шаруашылығы өнімдерін өндірудің маңызы өзектендірілді. Мемлекеттің "Агроөнеркәсіптік кешен субъектілерін өтеусіз негізде ақпараттық қамтамасыз ету" бағдарламасын іске асыруы негізінде экономикалық көрсеткіштердің өсуі үшін инвестициялық салымдардың рөлі талданды. 2020 жылы оны жүзеге асыру бойынша өткізілген іс-шаралар көрсетілген. Авторлар ауыл шаруашылығы тауар өндірушілерін мал шаруашылығы бойынша заманауи ғылыми зерттеулердің нәтижелері мен инновациялық технологиялармен мемлекеттік ауқымда қамтамасыз ету қажеттілігіне баса назар аударады. Азықтандыру, табын құрылымын жақсарту, асылдандыру, күтім және ветеринарлық қызмет көрсетудегі жаңалықтарды пайдалану кезінде мал шаруашылығы саласының тауарлық өнімдері құнының күтілетін өсімінің болжамды есептері ұсынылған. Малдардың нақты өнімділігінің олардың нормативтік тұқым көрсеткіштерінен ауытқуын талдау негізінде тауарлық өнімнің жетіспеушілігі, ең алдымен, малдарды ұстаудың төмен деңгейімен байланысты, атап

айтқанда: азық мөлшері, ұрықтандыру, аурудың алдын-алу, емдеу, мал құрылымын қалыптастырудың заманауи әдістерінің болмауы, асылдандыру жұмыстары. Авторлар мал шаруашылығындағы менеджмент жүйесінің жетілмегендігінің себептерінің бірін - бұл фермерлердің зоотехникалық және ветеринарлық міндеттерді шешудің жаңа технологиялары мен тәсілдері туралы жеткіліксіз хабардар болуын көрсетеді. Ғалымдар мен мамандардың озық өндірістік тәжірибе туралы ақпаратты тиімді меңгеруі жаңа отандық және шетелдік озық әдістемелер негізінде ауыл шаруашылығы өндірісін технологиялық жаңғырту жөнінде негізделген шешімдер қабылдаудың негізі болып табылады деген қорытынды жасалған.

Abstract. The state of livestock production industry in Kazakhstan is considered, the problems of its development are outlined. The importance of livestock production for ensuring the country's food security in the context of the decrease in business activity due to quarantine restrictions has been updated. The role of investment in the growth of economic indicators based on implementation of the State program "Information support of agro-industrial complex entities on gratuitous basis" is analyzed. The activities aimed at its implementation in 2020 are shown. The authors emphasize the need to provide innovative technologies and results of modern scientific research on livestock production for agricultural producers on national scale. Forecast calculations of the expected increase in the value of commercial products of livestock production sector when using innovations in feeding, improving herd structure, breeding, care and veterinary services are presented. Based on the analysis of deviations of the actual animal productivity from their standard breed indicators, the volume of shortage of marketable products was determined, first of all, which are associated with low level of organization of animal keeping, namely: diet, fertilization, prevention of morbidity, treatment, lack of modern methods of forming of livestock structure, breeding work. The authors point to one of the reasons for the imperfect management system in livestock production - lack of awareness of farmers about new technologies and approaches to solving livestock and veterinary problems. It is concluded that effective support of scientists and specialists with information on advanced production experience is the basis for making informed decisions on technological modernization of agricultural production based on the latest domestic and foreign progressive methods.

Аннотация. Рассмотрено состояние отрасли животноводства в Казахстане, отмечены проблемы ее развития. Актуализировано значение производства животноводческой продукции для обеспечения продовольственной безопасности страны в условиях снижения деловой активности из-за карантинных ограничений. Проанализирована роль инвестиционных вложений для роста экономических показателей на основе реализации государством программы «Информационное обеспечение субъектов агропромышленного комплекса на безвозмездной основе». Показаны проведенные мероприятия для ее выполнения в 2020г. Авторы делают акцент на необходимость в государственном масштабе обеспечения инновационными технологиями и результатами современных научных исследований по животноводству сельскохозяйственных товаропроизводителей. Представлены прогнозные расчеты ожидаемого прироста стоимости товарной продукции животноводческой сферы при использовании нововведений в кормлении, улучшении структуры стада, селекции, уходе и ветеринарном обслуживании. На основе анализа отклонений фактической продуктивности животных от их нормативных породных показателей определен объем недобора товарной продукции, прежде всего, связанный с низким уровнем организации содержания животных, а именно: рациона питания, оплодотворения, профи-лактики заболеваемости, лечения, отсутствием современных методов формирования структуры поголовья, селекционной работы. Авторы указывают на одну из причин несовершенной системы менеджмента в животноводческой деятельности – это недостаточная информированность фермеров о новых технологиях и подходах к решению зоотехнических и ветеринарных задач. Сделан вывод, что эффективное владение ученых и специалистов информацией о передовом производственном опыте является основой принятия обоснованных решений по технологической модернизации сельскохозяйственного производства на базе новейших отечественных и зарубежных прогрессивных методик.

Түйінді сөздер: агроөнеркәсіптік өндіріс, мал шаруашылығы, іскерлік белсенділік, ғылыми-ақпараттық сүйемелдеу, малдардың өнімділігі, тауарлық өнім, құн өсімі, табын құрылымы, асылдандыру.

Key words: agro-industrial production, livestock production, business activity, scientific and information support, animal productivity, marketable products, value growth, herd structure, breeding.

елеулі өзгерістерге ұшырады. Қазақстанның қалыптасу кезеңіндегі ауыл шаруашылығын жекешелендіру процестері мал басының көптеген ұсақ жер иелері мен отбасылық фермалар арасында бөлінуіне әкелді. Бүгінгі таңда мал шаруашылығы өнімдерінің 70%-ға жуығы халық шаруашылықтарында өндіріледі [қараңыз 1, 24 бет]. Мал шаруашылығы ауыл шаруашылығының ең осал бөлігі болып табылады, ең алдымен ұсақ шаруашылықтар тиімділігінің төмендігі, ірі кооперациялардың болмауы салдарынан [қараңыз 1,16-18 бет, 4]. Басқа елдердің өндірушілерімен салыстырғанда мал шаруашылығы кәсіпорындарының салыстырмалы түрде төмен бәсекеге қабілеттілігі едәуір төмен экспорттық белсенділік пен ішкі нарыққа басым бағдарланудан көрінеді [5,6,7].

Қазақстанның ішкі және сыртқы нарықтарда мал шаруашылығы өнімдерін өндіру бойынша ахуалдың өзгеруі үшін ресурстық мүмкіндіктері бар. Саланың өсуі АӨК қайта өңдеу саласының дамуына мультипликативті әсер етеді, ал бұл Қазақстан аумағында мал шаруашылығы өнімінің қосылған құн тізбегінің артуын білдіреді. Мемлекет тек қана жоғары дамыған ауыл шаруашылығы өндірісі азық-түлік және жеңіл өнеркәсіпте жаңа өндірістер құруға, Қазақстанның азық-түлік қауіпсіздігін сақтауға негіз болатынын түсінеді.

Ауыл шаруашылығында, оның ішінде мал шаруашылығында инновациялық жобаларды іске асыру ауыл шаруашылығы жануарларын өсіру мен ұстаудың жаңа тиімді ғылыми негізделген технологияларын пайдалануды талап етеді, бұл олардың өнімділігін тұрақты тұқымдық сипаттамалар деңгейінде ұстап тұруға мүмкіндік береді [8,9,10].

Мемлекеттік ауқымда ауыл шаруашылығы өнімдерін өндірушілер үшін мал шаруашылығы бойынша қазіргі заманғы білімнің, инновациялық технологиялардың және қазіргі заманғы ғылыми зерттеулер нәтижелерінің қолжетімділігін қамтамасыз ету қажеттілігінің кезегі келді.

Қазіргі уақытта Қазақстанда мал шаруашылығын дамыту бойынша Мемлекеттік бағдарламалар іске асырылуда, оған қомақты қаражат жұмсалды. Осы бағдарламалардың нәтижесі жемшөп базасын ұлғайту, мал басының деңгейін арттыру, сондай-ақ жайылымдарға арналған жерлерді кеңейту және оларды жарақтандыру (оның ішінде тұқым, жабдық беру, мамандардың жұмыс сапасын арттыру) болуға тиіс. Мал шаруашылығы бөлігінде

жобалар саланың өнімділігін арттыру, өнімнің сапасын жақсарту және көлемін ұлғайту үшін оңтайлы шығындармен мал шаруашылығы қызметін ұйымдастыру және жүргізу технологияларын жетілдіруге бағытталған. Мемлекеттік бағдарламаларға: мал өсіру үшін сапалы жағдайлар жасау, фермалар мен фермерлік шаруашылықтарды жарақтандыру, тиісті жайылымдық жерлерді пайдалануға беру, жемшөп базасын кеңейту және әр түрлі мал шаруашылығы кешендерін құру, мал өнімділігін жақсарту енгізілді. Осы бағдарламаларды іске асырудың басты нәтижелері саланың бәсекеге қабілеттілігін және елдің азық-түлік қауіпсіздігін қамтамасыз етуде көрініс табады [11].

АӨК дамыту бағдарламаларының ішінде 267 «Білімнің және ғылыми зерттеулердің қолжетімділігін арттыру» бюджеттік бағдарламасы, 100 «Өтеусіз негізде агроөнеркәсіптік кешені субъектілерін ақпараттық қамтамасыз ету» кіші бағдарламасы [қараңыз 11] ерекше орын алады. Бұл бағдарламаның мақсаты – мал шаруашылығының барлық субъектілеріне кәсіби ақпарат пен білімге практикалық қолжетімділікті қамтамасыз ету. Яғни, озық технологиялар трансферті, жануарларды ұстау, азықтандыру, селекциялау, өсіру, ауыл шаруашылығы жануарларындағы инфекциялық және басқа да кең таралған ауруларды диагностикалау бойынша шетелдік тәжірибені жинақтау және жеткізу.

2020 жылы елімізде төрт бағыт: етті мал шаруашылығы, сүтті мал шаруашылығы, қой шаруашылығы және жылқы шаруашылығы бойынша 100 «Өтеусіз негізде агроөнеркәсіптік кешені субъектілерін ақпараттық қамтамасыз ету» кіші бағдарламасының, 267 «Білімнің және ғылыми зерттеулердің қолжетімділігін арттыру» бюджеттік бағдарламасын іске асыру шеңберінде «Агроөнеркәсіптік кешен субъектілері үшін өтеусіз негізде білім тарату бойынша қызметтер» көрсетуге конкурс жарияланды. Шын мәнінде, мемлекеттің мал шаруашылығы өнімінің бәсекеге қабілеттілігін арттыру мақсатын іске асыруға, оны өндірумен және қайта өңдеумен айналысатын субъектілерге өтеусіз негізде қолжетімді ақпараттық және консультациялық қызметтер ұсыну арқылы инвестициялар жасауға дайындығы туралы мәлімделді.

АӨК субъектілерінің өтінімдері негізінде тақырыптық семинарлар мен консультациялар өткізілді. Тақырыптық семинарлар бағдарламасына қой және мал

шаруашылығы бойынша республикалық палаталардың қарауына ұсынылған мәселелер бойынша тақырыптар енгізілді. Семинарлар бағдарламасы нақты шаруашылықтың ерекшеліктері мен проблемаларын, сондай-ақ мал шаруашылығы қызметінің мамандануын ескере отырып, практикалық қолдану үшін ғылыми зерттеулерді біріктірді.

Семинарлар мен ғылыми кеңестер Қазақстанның бірқатар облыстарында, атап айтқанда Жамбыл, Атырау, Қызылорда, Солтүстік Қазақстан, Маңғыстау, Түркістан, Алматы, Шығыс Қазақстан, Қостанай, Батыс Қазақстан облыстарында өткізілді.

Семинарларды ветеринария және мал шаруашылығы саласында қойылатын біліктілік талаптары мен тәжірибеге сәйкес ғылыми дәрежелері мен атақтары бар сарапшы-мамандар, оның ішінде шақырылған шетелдік сарапшылар да өткізді.

Мұндай ауқымды іс-шараларды өткізудің әлеуметтік маңызы бар, өйткені ауыл шаруашылық жануарларының көп бөлігі жеке секторда, ұсақ фермаларда шоғырланған.

Семинарлар бағдарламасы Қазақстан үшін дәстүрлі мал шаруашылығы бағыттарын қамтыды, олар әлеуеті бар, жеткілікті ауыл шаруашылығы мақсатындағы жерлермен көрсетілген, ауыл халқының жеке шаруашылықты жүргізу бойынша дағдылары бар, отандық өнімнің халықаралық нарықта бәсекеге қабілеттілігін қамтамасыз ететін деңгейге дейін дамыту үшін арналған. Шаруашылық басшылығынан мал басының жай-күйі мен ұсталуы туралы деректер алынды және олардың жұмыс процесінде туындайтын проблемалар мен мәселелер тұжырымдалды. Сарапшылар жинақталған тәжірибе мен көп жылдық тәжірибеге, сондай-ақ оларды өндіріске енгізу мүмкіндігіне және шаруашылық қызметін өнімді жақсартуға негізделген шешім нұсқаларын ұсынды.

Қазақстан өңірлерінде өткізілген тақырыптық семинарлар мен консультациялардың нәтижелерін талдау ауыл шаруашылығы жануарларын жеткілікті және сапалы жемшөп базасымен қамтамасыз ету проблемасы ерекше өзекті болып табылатынын көрсетеді. Жергілікті билік органдарының мал шаруашылығы мамандары, шаруа қожалықтарының өкілдері гидропониканы қолдана отырып, жемшөп өсіру технологияларын енгізу, фермаларды өз жемшөп базасын өндіруге қолжетімді технологиямен және жабдықпен қамтамасыз ету қажеттілігі туралы пікір білдірді.

Сондай-ақ, оңтүстік өңірлер үшін ауыл шаруашылығы жануарларын азықтандыруға көп жылдық шөптерді өсіруді енгізу өзекті болып табылады.

Барлық өңірлерде мал шаруашылығын дамыту проблемалары етті мал шаруашылығын және қой шаруашылығын жүргізуді ұйымдастыру деңгейінің төмендігімен байланысты. Етті мал шаруашылығында және қой шаруашылығында жануарлардың генетикалық әлеуетін арттыруға, жасанды ұрықтандыру, ынталандыру сияқты өнімділікті арттыруға арналған құралдар аз қолданылады. Асыл тұқымды, ұсақ тауарлы шаруашылықтардағы рентабельділіктің артуы жануарлардың өнімділігіне байланысты, бұл өз кезегінде селекциялық прогресс деңгейімен анықталады.

Авторлар жануарлардың нақты өнімділігінің олардың стандартты тұқымдық өнімділік көрсеткіштерінен ауытқуын қарастырды. Қой шаруашылығы бойынша көрсеткіштер салыстырылды: салмақ өсімі, кг бір басқа; еттің бір басқа сойыс шығымы; мәжбүрлі сою пайызы; қозылар, бас 100 қозылы қойға. Жылқы шаруашылығы бойынша салыстырылды: салмақ өсімі, кг бір басқа; сойылған ет бір басқа; құлындар, бас 100 биеге. Мал шаруашылығы бойынша: салмақ өсімі, кг бір басқа шаққандағы; бір басқа шаққандағы еттің сойыс шығымы; бір сиырға шаққандағы орташа жылдық сүт сауыны; бұзаулар, 100 сиырға шаққандағы бас қаралды.

Салыстыру «Ак Кайнур АГРО» ЖШС ғалымдары ұсынған тұқымдар мен облыстар бойынша өнімділік көрсеткіштері бойынша жүргізілді. Белгілі бір аймақта жиі кездесетін жануарлардың тұқымдары ескерілді. Сарапшылардың семинарларды қай жерде жиі өткізгеніне байланысты өңірлер таңдап алынды. Жануарлардың өнімділігі бойынша ұсынылған мәліметтерден барлық түрлер бойынша малдың нақты өнімділігі өнімділіктің нормативтік тұқымдық көрсеткіштерінен ерекшеленетінін атап өтуге болады.

Өнімділіктің жетіспеушілігі ұстауды ұйымдастырудағы кемшіліктермен байланысты, атап айтқанда: азықтандыру, ұрықтандыру, аурудың алдын алу, емдеу, табынның құрылымын қалыптастыру, асылдандыру жұмыстары және т.б. Біріншіден, жануарларды ұстауды ұйымдастырудағы бұл кемшіліктер фермерлер мен мал мамандары үшін осындай жұмыстарға жеткіліксіз дайындығының салдары болып табылады. Мал шаруашылығындағы зоотехникалық және ветеринариялық

міндеттерді шешуге жаңа технологиялар мен тәсілдер туралы жеткіліксіз хабардар болуы әсер етеді.

Өнімділік түрлерінің жетіспеушілігінен, мал шаруашылығының барлық қарастырылған бағыттары бойынша жоғалған пайда жиынтығында 10% асады. Яғни, мал

шаруашылығының тауарлық өнімдерін көбейту әлеуеті бар, егер ұстау жағдайларын жақсартып отырып, шығындар азайтылса.

Мысал ретінде біз мал шаруашылығы бағыттары бойынша өнімділікті салыстыру нәтижелерін 1-3 кестелерде ұсындық.

1 кесте – Өнімділік – Етті мал шаруашылығы

Тұқымы	Бұзаулардың орташа тәуліктік салмақ өсімі, кг			Еттің 1 басқа сойыс шығымы, %			100 бас сиырға бұзау төлі		
	нормасы	фактісі	% ауытқ	нормасы	фактісі	% ауытқ	нормасы	фактісі	% ауытқ
Алматы облысы									
Қазақтың ақбас сиыры	800	770	4	64	63	2	80	76	4
Әулиекөлдiк	800	750	6	63	62	2	80	77	4
Абердин ангус	900	800	11	65	63	4	80	75	6
Геррефорд	800	760	5	62	61	2	80	75	6
Қалмақтық	750	720	4	65	64	2	80	77	4
Жамбыл облысы									
Қазақтың ақбас сиыры	800	760	5	64	63	2	80	76	5
Қалмақтық	750	700	7	65	62	5	80	77	4
Геррефорд	800	750	7	62	61	2	80	75	6

* Ескертпе – ғылыми сарапшылардың деректері бойынша авторлармен жасаған

2 кесте – Өнімділік – Сүтті-етті (аралас) мал шаруашылығы

Тұқымы	Бұзаулардың орташа тәуліктік салмақ өсімі, кг			Еттің 1 басқа сойыс шығымы, %			Бір сиырға шаққандағы орташа жылдық сүт сауыны			100 бас сиырға бұзау төлі		
	нормасы	фактісі	% ауытқ	нормасы	фактісі	% ауытқ	нормасы	фактісі	% ауытқ	нормасы	фактісі	% ауытқ
Алматы облысы												
Алатау	800	730	9	65	64	2	4,5-5,5	4,0-4,2	-	80	76	5
Симментал	800	750	7	65	63	4	5,0-5,5	4,0-4,5	-	80	75	6
Жамбыл облысы												
Алатау	800	740	8	65	63	4	4,5-5,5	4,0-4,5	-	80	75	6

* Ескертпе – ғылыми сарапшылардың деректері бойынша авторлармен жасаған

Жануарларды ұстауды жақсарту көбінесе фермерлердің білімі, дағдылары мен құзыреттеріне байланысты. Фермерлердің кәсіби білімі мен мал шаруашылығының тиімділігі арасында себеп-салдарлық байланыс бар.

Сондықтан, 2020 жылы сарапшылар, фермерлер мен мал мамандары өткізген семинарлар мен консультацияларда алынған білім мен технологияны мал ұстаушылар өз шаруашылық қызметін жүргізу практикасында қолдану мал шаруашылығы

ның тауарлық өнімінің өсуінде көрінетін нәтижелерге ие болуы мүмкін.

Өкінішке орай, Қазақстанның мал шаруашылығы бойынша ресми статистикасындағы деректер, әсіресе өнімділік бөлігінде, кең талдау үшін жеткіліксіз. Сарапшылардың мәліметтері мен қолда бар ақпараттық ресурстардың деректері негізінде елдің мал шаруашылығындағы экономикалық тиімділіктің ықтимал нәтижелері туралы болжамдар жасалды. Арнайы семинарларда фермерлер үшін ашылған азықтандыру, табын құрылымын жақсарту,

селекция, күтім және ветеринарлық қызмет көрсетудің технологиялық тәсілдерін қолдана отырып, бір жылдан кейін қой өнімде-

рінің тауарлық құнының 10 пайызынан астамын, ал мал мен жылқы өнімдерінен үш жылдан кейін алуға болады.

3 кесте – Өнімділік – Сүтті мал шаруашылығы

Тұқымы	Бұзаулардың орташа тәуліктік салмақ өсімі, кг			Еттің 1 басқа сойыс шығымы, %			Бір сиырға шаққандағы орташа жылдық сүт сауыны, л			нор-масы		
	нор-масы	фак-тісі	% ауытқ	нор-масы	фак-тісі	% ауытқ	нор-масы	фак-тісі	% ауытқ	нор-масы	фак-тісі	% ауытқ
Алматы облысы												
Қара-ала	700	630	10	55	53	4	4,0-6,0	3,5-3,8	14	80	77	4
Голшти-но-фриз	700	650	8	55	52	6	8,0-9,0	6,0-6,5	25	80	76	5
Жамбыл облысы												
Қара-ала	700	620	11	55	52	6	4,0-6,0 -	3,5-4,5,	14	80	78	3
Голшти-но-фриз	700	630	10	55	51	8	8,0-9,0	6,0-6,5	25	80	77	4
Өулиеата	700	640	9	55	54	2	3,5-4,0	3,2-3,5	8	80	79	1

* Ескертпе – ғылыми сарапшылардың деректері бойынша авторлармен жасаған

Тауарлық өнімнің ықтимал өсуі өнім бағасының өсуі арқылы көрсетілген инфляцияны ескере отырып болжанды. Мысалы, Алматы облысында үш жылдан кейін мал шаруашылығындағы тауарлық өнімнің өсімі 34132 млн теңгені құрайды.

Капиталдың кірістілігін шартты түрде 10 пайызға (банктік мөлшерлеме) қабылдай отырып, тауарлық құнның болашақ өсуін ағымдағы құнға келтіреміз. Сонда Алматы облысында мал шаруашылығы өнімінің болашақ тауарлық құнының өсімінің келтірілген құны болжамды есептер бойынша үш жылдан кейін – 25 643 млн теңгені құрайды ($34\ 132 \div (1+0,1)^3$), негізгі және айналым қорларын сатып алуға арналған шығыстарды есепке алмағанда.

Егер осы болжамды бүкіл Қазақстанға таратсақ, онда үш жылдан кейін мал шаруашылығы өнімінің тауарлық құнының 205 599 млн теңгеге өсуін күтуге болады, бұл ағымдағы құнда 154 470 млн теңгені құрайды.

Авторлардың есептеулері бойынша Қазақстандағы мал шаруашылығының төрт бағыты бойынша болашақ тауарлық өнім өсімінің келтірілген құны: үш жылдан кейін: 180 143 млн теңгені құрауы мүмкін.

Мұндай нәтижеге қол жеткізу үшін оқытудан басқа асыл тұқымды мал, тұқымдық материал, мамандандырылған жабдықтар мен құрал-саймандар сатып алуға, мал ұстауға арналған үй-жайларды салуға және жөндеуге, мал шаруашылығындағы процестерді ұйымдастыруды

қолдау бойынша өнімдер мен бағдарламалық қамтамасыз етуді ілгерілетуге инвестициялар жүргізу қажет. Алайда, мал өсірушілерге тиісті арнайы оқытусыз кез келген инвестиция тиімсіз болатынын атап өткен жөн, өйткені барлық өндірістік процестер дұрыс ұйымдастырылуы және жүзеге асырылуы керек.

Тұжырымдар. Зерттеу негізінде келесі тұжырымдар жасалды:

1. Басқа елдердің өндірушілерімен салыстырғанда мал шаруашылығы кәсіпорындарының бәсекеге қабілеттілігінің салыстырмалы түрде төмен болуы экспорттық белсенділіктің едәуір аздығымен және ішкі нарыққа басым бағдарланумен көрінеді.

2. Іскерлік белсенділіктің төмендеуі жағдайында Қазақстанның агроөнеркәсіптік кешені (бұдан әрі – АӨК), атап айтқанда, мал шаруашылығы үкіметтің ерекше назарында болды.

3. Ауыл шаруашылығында, оның ішінде мал шаруашылығында инновациялық жобаларды іске асыру ауыл шаруашылығы жануарларын өсіру мен ұстаудың жаңа тиімді ғылыми негізделген технологияларын пайдалануды талап етеді, бұл олардың өнімділігін тұрақты тұқымдық сипаттамалар деңгейінде ұстап тұруға мүмкіндік береді.

4. Өнімділік түрлерінің жетіспеуінен жіберіп алған пайда жиынтығында мал шаруашылығының барлық қаралған бағыттары бойынша 10 пайыздан астамды

құрайды. Яғни, мал шаруашылығының тауарлық өнімдерін көбейту әлеуеті бар, егер олар ұстау жағдайларын жақсартып, шығындарды азайтса.

5. Жануарлардың өнімділігін арттыру көбінесе фермерлердің білімі, дағдылары мен құзыреттеріне байланысты. Сондықтан фермерлер мен мал шаруашылығы мамандары үшін ғалымдар жүргізген ғылыми-практикалық семинарлар мен консультацияларда алынған білім мен технологияларды шаруашылық қызметті жүргізу практикасында қолдану мал шаруашылығының тауарлық өнімінің едәуір өсуінен көрінетін нәтижелерге ие болуы мүмкін.

Әдебиет тізімі

[1] Қазақстан Республикасындағы ауыл, орман және балық шаруашылығы 2015-2019 жж.: статистикалық жинақ.- Нұр-Сұлтан: Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрлігі Статистика комитеті, 2020. – 220 б.

[2] Amid Threat of Catastrophic Global Famine, COVID-19 Response Must Prioritize Food Security, Humanitarian Needs, Experts Tell General Assembly General Assembly plenary thirty-first special session [Electronic resource]-2020.- URL: <https://www.un.org/press/en/2020/ga12294.doc.htm> (date of access: 27.01.2021).

[3] Мемлекет басшысы Қасым-Жомарт Тоқаевтың Қазақстан халқына Жолдауы «Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл кезеңі», 2020 жылғы 1 қыркүйек // Егемен Қазақстан.- 02.09.2020, № 166 (29895).

[4] Alho, E. Farmers' willingness to invest in new cooperative instruments: a choice experiment / E. Alho // Annals of Public and Cooperative Economics.-2019.-N 90 (1).-PP. 161-186.

[5] Couleau, A. Microstructure Noise and Realized Variance in the Live Cattle Futures Market / A. Couleau, T. Serra, P.Garcia // American Journal of Agricultural Economics.- 2019.-N101 (2).-PP. 563-578 DOI:10.1093/ajae/aay052.

[6] Омарбакиев, Л.А. Қазақстан Республикасының аграрлық секторы өнімдерінің бәсекеге қабілеттілігін арттыру / Л.А. Омарбакиев, Ж. Жарылқасын // Проблемы агрорынка.-2020.-№4.-Б.40-46 DOI: 10.46666/2020-4-2708-9991.04/.

[7] Gaspar, A.O. A simulation of the economic and financial efficiency of activities associated with beef cattle pasture / A.O. Gaspar, R.C. Brumatti, L.A. De Paula, A.M. Dias // Custos e Agronegocio.- 2018.- 14 (1).- PP. 74-98.

[8] Керімбек, Ф.Е. Агроөнеркәсіптік өндірістің бәсекелестік қабілетін арттыру проблемалары/ Ф.Е. Керімбек, Р.Б. Сартова,

Д.З. Айгужинова // Проблемы агрорынка.- 2016.- № 3.- Б. 35-39.

[9] Kühl, S. Economic assessment of small-scale mountain dairy farms in South Tyrol depending on feed intake and breed / S. Kühl, L. Flach, M. Gaulty // Italian Journal of Animal Science.- 2020.-N19(1).-PP. 41-50. DOI: 10.1080/1828051X.2019.1691064.

[10] Kozlov, V.A. Economic concept of food development of Russian market / V.A. Kozlov, O.A. Moiseeva, V.G. Ponomarev, L.E. Popok, O.A. Filippova, F.F. Sterlikov // European Research Studies Journal.-2018.-N21.-PP.62-72 DOI: 10.35808/ersj/1361.

[11] Қазақстан Республикасының агро-өнеркәсіптік кешенін дамытудың 2017 - 2021 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2018 жылғы 12 шілдедегі № 423 Қаулысы (2020.28.12. берілген өзгерістер мен толықтырулармен) [Электрондық ресурс].- 2020.- URL: <http://www.adilet.zan.kz/rus/docs/P1800000423> (қаралған күні: 27.02.2021).

References

[1] Agriculture, forestry and fisheries in the Republic of Kazakhstan in 2015-2019: statistical collection. - Nur-Sultan: Statistics Committee of the Ministry of National Economy of the Republic of Kazakhstan, 2020. - 220 p.

[2] Amid Threat of Catastrophic Global Famine, COVID-19 Response Must Prioritize Food Security, Humanitarian Needs, Experts Tell General Assembly General Assembly plenary thirty-first special session [Electronic resource]- 2020.- URL: <https://www.un.org/press/en/2020/ga12294.doc.htm> (date of access: 27.01.2021).

[3] Address of the President of the State Kassym-Zhomart Tokayev to the people of Kazakhstan "Kazakhstan in new situation: period of action", 2020 September 1 // Egeмен Kazakhstan.- 02.09.2020, № 166 (29895).

[4] Alho, E. Farmers' willingness to invest in new cooperative instruments: a choice experiment / E. Alho // Annals of Public and Cooperative Economics.-2019.-N 90 (1).-PP. 161-186.

[5] Couleau, A. Microstructure Noise and Realized Variance in the Live Cattle Futures Market / A. Couleau, T. Serra, P.Garcia // American Journal of Agricultural Economics.- 2019.- N101 (2).- PP. 563-578 DOI:10.1093/ajae/aay052.

[6] Omarbakiev, L.A. Improvement of the competitiveness of agricultural products of the Republic of Kazakhstan / L.A. Omarbakiev, Zh. Zharylkasyn // Problems of AgriMarket.-2020.-№4.- PP.40-46 DOI: 10.46666/2020-4-2708-9991.04.

[7] Gaspar, A.O. A simulation of the economic and financial efficiency of activities

associated with beef cattle pasture / A.O. Gaspar, R.C. Brumatti, L.A. De Paula, A.M. Dias //Custos e Agronegocio.-2018.- 14(1).-PP.74-98.

[8] Kerimbek, F.E. Issues of increasing the competitiveness of agricultural production / F.E. Kerimbek, R.B. Sartova, D.Z. Aiguzhinova // Problems of AgriMarket.-2016.-№ 3.- PP. 35-39.

[9] Kühn, S. Economic assessment of small-scale mountain dairy farms in South Tyrol depending on feed intake and breed / S. Kühn, L. Flach, M. Gauly //Italian Journal of Animal Science.- 2020.-N19(1).-PP.41-50. DOI: 10.1080/1828051X.2019.1691064.

[10] Kozlov, V.A. Economic concept of food development of Russian market / V.A. Kozlov,

O.A. Moiseeva, V.G. Ponomarev, L.E. Popok, O.A. Filippova, F.F. Sterlikov// European Research Studies Journal.-2018.-N21.-PP.62-72 DOI: 10.35808/ersj/1361.

[11] Resolution of the Government of the Republic of Kazakhstan dated July 12, 2018 № 423 on Approval of the State Program on Development of Agri-Industrial Complex of the Republic of Kazakhstan for 2017 - 2021 (as amended and supplemented on December 28, 2020) [Electronic resource].- 2020.- URL: <http://www.adilet.zan.kz / rus / docs / P1800000423> (date of access: 27.02.2021).

Авторлар туралы ақпарат

Алтайбаева Жанат Калелқызы; экономика ғылымдарының кандидаты; «Қаржы және есеп» кафедрасының қауымдастырылған профессоры; Торайғыров университеті; Павлодар қ., 140008 Ломов көшесі 64, Қазақстан Республикасы; zhanat.ka@mail.ru; <https://orcid.org/0000-0003-3058-6965>

Шеломенцева Валентина Павловна, әлеуметтану ғылымдарының докторы, профессор; «Бизнес және басқару» кафедрасының профессоры; Инновациялық Еуразия университеті; Павлодар қ., 140008 М. Горький көшесі 102/4, Қазақстан; valshelom@mail.ru; <https://orcid.org/0000-0003-4451-0865>

Айғужинова Динара; экономика ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор; «Қаржы және есеп» кафедрасының профессоры; Торайғыров университеті; Павлодар қ., 140008 Ломов көшесі 64, Қазақстан; dinara.aiguzhinova@mail.ru; <https://orcid.org/0000-0002-0067-9442>

Information about authors

Altaibayeva Zhanat Kalelovna; Candidate of Economic Sciences, Associate Professor of the Department of Finance and Accounting; Toraiyrov University; Pavlodar, 140008 Lomov str. 64, Kazakhstan; zhanat.ka@mail.ru; <https://orcid.org/0000-0003-3058-6965>

Shelomentseva Valentina Pavlovna; Doctor of Social Sciences, Professor; Professor of the Department of Business and Management; Innovative University of Eurasia; Pavlodar, 140008 M. Gorky str. 102/4, Kazakhstan; valshelom@mail.ru; <https://orcid.org/0000-0003-4451-0865>

Aiguzhinova Dinara Zeinullaevna; Candidate of Economic Sciences, Associate Professor; Professor of the Department of Finance and Accounting; Toraiyrov University; Pavlodar, 140008 Lomov str. 64, Kazakhstan; dinara.aiguzhinova@mail.ru; <https://orcid.org/0000-0002-0067-9442>

Информация об авторах

Алтайбаева Жанат Калеловна; кандидат экономических наук; ассоциированный профессор кафедры «Финансы и учет»; Торайғыров университет; г.Павлодар, 140008 ул. Ломова 64, Казахстан; zhanat.ka@mail.ru; <https://orcid.org/0000-0003-3058-6965>

Шеломенцева Валентина Павловна; доктор социологических наук, профессор; профессор кафедры «Бизнес и управление»; Инновационный Евразийский университет; г. Павлодар, 140008 ул. М. Горький 102/4, Казахстан; valshelom@mail.ru; <https://orcid.org/0000-0003-4451-0865>

Айғужинова Динара Зейнуллаевна, кандидат экономических наук; ассоциированный профессор; профессор кафедры «Финансы и учет»; Торайғыров университет; г. Павлодар, 140008 ул. Ломова 64, Казахстан; dinara.aiguzhinova@mail.ru; <https://orcid.org/0000-0002-0067-9442>